

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

5438

DALARNA

Våmhus

24/1 1933

Hinders, A., 1933

Svar på ULMA:s frågelista M 43 Kvarnar
och malning

35 bl.4:o

L.L.

Exc.S.Björklund

5438

1. Landsmålsarkivets frågelista.

Dalarna.

Kvärnar och malning.

Värmland.

A. Handkvärnar och andra enkla redskap för malning och krossning.

A. Hinders.

Ink. 24/11933.

Måla, mala. En annan beteckning för krossning av säd när mjölet blir grövre än vanligt är ordet: gryöpa. A du grypi nod a fjynum, har du gröpt något åt korna.

Méli, malt. Miöt, malde.

I fråga om salt gäller beteckningen gnükå, gnugga. De redskap man använde att gnugga sönder salt var en sten så pass stor som en krytnävs stenen var någolunda rund, på själva matbordet i ett hörn var en rund föjupning, solltgrav saltgroven, man lade så i salt i groven och gnuggade så med stenen så länge saltet blev någolunda smält.

gnåka

saltgrav
(kinn.)

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄRHUS
Frgl. M 43

2. På den tiden hade man inte råd att äta,
eller hålla sig till den mat man nu brukar
äta till potatis, utan man fick nöja sig
med att doppa potatisen i saltgropan på
bordet och äta salt och potatis. Ett annat
redskap som man brukade att mala salt med
var en rund sten; soltstjenn, saltsten, samt
en stenhäll; soltelli, saltkällan, man lade
salt på saltkällan, tog sedan den runda
stenen och gnuggade så sönder saltet.
Man brukade också samma redskap som fig 5
i frågelistan att mala salt i, denna hand-
kvarn kallades här för: norcka, denna bru-
kades länge tillbaka för att mala säd
med men sedan man fick litet bättre
redskap att mala säd med, begagnade
man denna handkvarn att mala salt
med. Fig 6 kallades här för:

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÅMHUS
Fgl. M 43

norcka
(Chinn.)

3. Käfirulla, kafferullan, denna var gjord av trä, en urhollkad ränna med flat botten rullen på en del var skodd med plåt, men det fanns också en del som var oskodd - da dessa voro huvudsaktligen gjorda för att mala kaffe med, men man begagnade dem också i vissa fall att krossa kryddor. Det fanns också kafferullar med kilformig botten, samt kilformig rulle, med dessa skulle det gå lättare att krossa, samt fortare också, dessa började man göra senare, de med flat botten äro alltså gammalare modell. Fig 2 i frågelistan hade just ingen särskild benämning, en del kallade den för: käfiruörteln, kaffemortel, käfikvarn ni, kaffekvarn av somliga. Denna var 20 cm hög, 9 cm tvärs över i övre ändan, samt foten tvärs över var 10 cm, strax ovan-

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL, VÄMHUS
Frgl. M 43

4. - För foten som ett midja 7 cm brett tvärs
över. Stöten var 26 cm lång spetsig i ned-
re ändan, den var rund samt 3 cm tjock
samt något grövre i övre ändan där man
skulle hålla i, i denna kvarn malde man
kaffe, urholkningen i denna var spetsig
nertill liksom stöten, så när man malde
kaffe hade man stöten i botten och drog
den runt mot brättena på morteln, utan
att lyfta på stöten, kaffet krossades sålun-
da mot brättena på morteln, hela denna
kvarn var gjord av trä, ävensom stöten,
denna var ej skodd. Om det var någon
särskild benämning på stöten är okänd.
Om sådana mortlar som fig 3. funnos är okänd.
Några grynstampar som fig 4 har aldrig
använts här. Potatiskvarnar, järk^uvänn^u,
dessa användes för att mala kokt potatis,

pär-kvarn
(hänv.)

5. Denna var särskild gjord för ^hhårbrödsbakning, för till detta skulle vara malen koft potatis. Hela kvarnen var gjord utav trä, med en spiralformig skruv (pär-
kvännskruvin). Med ordet kvarn, kvänni menades de redskap man kunnade krossa säd salt kryddor m. m. Formen kvärre är obekant. Håndkvarnar eller hankvarnar för malning av säd och krossning av salt voro paina, pina, norka, och skvallta, skvalltan. Pina användes alldrig här just något vidare, detta berodde på att det fanns så gott om bäckar, man brukade i stället skvalltkvarnar dessa gingo med vattenkraft. Norkan, norka användes till att krossa salt med hon liknade till utseende och fason alldeles pinau.

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÅMHUS
Frgl. M 43

6. Laven var på en del fast vid väggen
men på en del var det äksi ben på
lävin, laven, på denna lave lägo ste-
nar på, under malningen. I ena
hörnnet var ett hål, eller en lucka,
genom denna skrapade man ut mjö-
let. Kvarnen bestod av två tunna
stenar, översten, denna kallades för, yvy-
stienn, eller löpare. Undästienn, undär-
stenen, kallades för liggjärn, liggaren.
Hålet i mitten på denna kallades för kwennöga,
kwarnöga. Vad det var för kwarnöga
namn på handtaget är okänt. Järnet
som satt tvärs över kwarnögat
kallades för, sjägla. Dubben kring
vilken vidningen skedde kalla-
des för smicij, snesen. När man skulle
| skriva ihop kvarnen | kallades detta

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

7.

för att Legg iöp kvenni, lägga ihop
 kvarnen, men när man skulle skru-
 va opp kvarnen kallades detta för
 att litt upp kvenni, lätta på kvarnen.
 Sådana kvarnar som fig 6. äro här
 obekanta. Stienä go fast, ^{kvorn} stenarna gå
 hårt, stienä go lost, stenarna gå löst.
 Dessa beteckningar gällde äkso
 för vattenkvarnar, men icke för väder-
 kvarnar, för sådana har all drig
 funnits här. Snesen gick tvärs igenom
 understenen och vilade med sin
 nedre ända i ett lager, detta lager
 kallades för panna, panna. Tätningen
 bring snesen i understenen kalla-
 des för bussningtji, bussningen, för att
 detta skulle bli tät så att ej mjölet
 föll igenom slog man i kilar, om

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
 DAL. VÅMHUS
 Frgl. M 43

8. det var något särskilt namn på dessa
kilar är okänd. Några kvarnar som
drivits med hästkraft har aldrig
funnits. Man hade en behållare som
man hällde säden i denna kallades för
binga. Där säden skakades från bingan
och ner i kvarnögat kallades för tryg-
glan, tryglan.

B. Vattenkvarnar

Kvarnar med lodrätt ställd vattenhjul
kallas skvaltkvarn, skvalta, fuotviska,
fuotviska. Med en dålig kvarn brukar
man säga, doda int bettä eld je skval-
ta, dandär är inte lättre än en skval-
ta. Mölla har man aldrig kallat någon
kvarn här. Drammen var timrad av
trä, på en del kvarnar hade man
inrättad så att man slog igen en

9. lucka när man skulle mala, då fick
vattnet öka tills det kom opp i kvarn-
rännan, küennrännan, och på så sätt
kunde man börja malningen. Men som-
liga kvarnar hade stor damm så
dom kunde ta in vatten, där fanns en
lucka för kvarnrännan och en för
spillvattnet, den för spillvattnet kallades
för grunnslussen, grundslussen. Kvarn-
huset bestod vanligen av två rum,
kvarnen och küennkammarn, kvern-
kammarn, i kvarnkammarn fanns bitsar,
briskä, så att folk kunde ligga, för
det hände att man fick vänta på
malningen tills fram på natten, eller
att man gjort färdigt och det var för
sent att gå hem då fick man ligga
där tills på morgonen.

(utgår!)

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

10. Kvarnarna voro vanligtvis byggda på stol-
 par, med bara en våning, | kvarnen
 stod vanligtvis mitt i bräcken, det var
 en träspång kvarnspång, ~~kvarnspång~~
 som man gick efter i land. | Kvarnar-
 byggdes där det var lämpligast där man
 fick bra fall, och där man ej behövde
 göra så stor och kostbar damm. Dam-
 mluckan ~~drags~~ gick i en så. k. ram att
 hissa upp och ned, själva anordningen var
 som en våg, som man vägde upp luck-
 an när man skulle dra på kvarnen, de-
 nna anordning kallades för; wind, vind.
 Anordningen för bortförande av över-
 flödsvatten kallades för; grundsluss,
 grundslussen. Överflödsvattnet kallades
 för; spillvattnä, Vattenhjulet i en skvalt-
 kvarn kallades; kvarnklibba kvarnklibba.

Spång
 ULMA 5438. A. Hinders. 1933
 DAL. VÄMHUS
 Frgl. M 43

bet. 2
 III
Vind m.
 = anordning
 för kvarn-
 luckans lyf-
 tande

11. Hjulets axel kallades; axul, all. Hoarn-
laven kallas för mjöllavin, mjölbaven.
Mjålet som samlade sig mellan stenen
och stornet kallades; miökring, mjökring.
Vad parkningen under understenen kallas
är okänd. Träramen kring stenarna
kallade man för karä, karet. På
skvaltkvarnen karade man mjålet med
en träkara ur mjölkaset genom en
lucka och ner i (mjölkuipan) mjöl-
gäsen, dessa mjölgäsar voro vanligtvis
gjorda av kalvskinn, svinskinn, skar-
vade i övre ändan med sovgarnsväv,
sovgarnsverin. Kalvskinssakarna
vor ihoplappade av två skinn ben-
nen fingo fjärestgöra som handtag
när säcken var full i mjöl. Bussning
-ä, bussningar kallades delarna.

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

koppe
Om mjöl-
päckor, se

12. där "snesen" gick genom liggaren.
Den del av ~~ter~~ "snesen" som gick genom
bussningen kallade man "sniesäss" hals
sneskals, Långjärnets Lapp i nedre
ändan kallade man no_L, nål. Järnet
med vilket man gjorde nya hål för
kilar kallades; bussjerna, ^{med} bussjärnet.
Slå upp vuolä a tjilum slå upp hål slå upp
åt kilar, brukade man säga när man
gjorde ~~gjut~~ hål eller rum för nya ^{vid bussningen i bussen} kilar.
Busskilar, kallade man, bussjilä.
Bussen smordes med; tiörn, tiära, Sten-
arna voro runda, och hengjorda, man
gjorde dem av röd granit. Några
ringar fans inte kring stenarna.
När översta stenen blev för lätt hade
man en platta av gjutjärn inte fullt
så vid som st kvarnsstenen och

ULMA 5438. A. Hinders. 1933

DAL. VÄMHUS

Frgl. M 43

13. ungefär en tum tjock, denna platta
lade man på löparen, i plattan var
det sprickor som gingo i några hål
i kvarnstenen, för att plattan skulle
ligga kvar under stensmjögång. Vad
man kallade denna platta är okänt.
Några gjutade stenar funnos aldrig
på den tiden, utan hemgjorda av
röd gränit. Något särskild uttryck för
att ~~taga upp övre stenen~~ har ej
funnits, man sade att man skulle
legg um stienan, ~~lägga om stenarna~~^{lägga om}
Något särskild stöd hade man ej, utan
man lade stenen snett mot väggen
Man; akkade, hackade stenen för hand
med en hacka, denna hacka kallade
man för; kwennakka, kwarrhacka. Man
stade ~~stena~~ stenen med ett hä-

obs.

lägga om
för bearbetning

14. - kol innan hakningen böjades, detta
gjorde man för att lättare kunna
se om stenen var ojäm, där det
blev stora sotfläckar var stenen för
hög, där hakade man mer än på de
ställen där där kolet ej syntes så myck-
et. Spåren på kvarnstenen kallade
man; reflur, reflor. Anordningen
för att kunna hissa upp kvarnsten-
en kallades för; küenspitä, kvarnspe-
let, när man tog upp ^{övre} stenen för
hakning eller dylikt, kallades detta:
& iss upp küenni, hissa upp kvar-
nen. Den kil som sattes mellan
stenarna kallades; küensläst,
kvarnläst. Ett pass ihop stenarna
kallades; pass iöp, pass ihop. Namnet
på det grovhakade partiet, närmast

väl c ?

kvarn-
läst

15. kvarnögat är okänt. Den ^{finaste hacket} yttre kanten kallades; mjölgaung | mjöl-gaung
stin, mjölgången. Reflorna gingo
bågformigt ut till kanten av stenen.
Någon mall brukade man ej. Anord-
ningen för behållaren hängde i
tvärgående åsar, denna kallades
för kuverntant, kvarntut, den rör-
liga botnen kallades för; trygla,
trygla, denna var fäst vid behåll-
aren med något skinn, svinskin, den-
na höjdes och sänktes med ett snöre
lindat kring en vridbar pinne.
Denna anordning kallades, nägel, nägel.
Ändra skons riktning kunde man ej.
Pinnen som skakade ner säden kalle- rist-val
des; ristwall | ristval, denna var fäst -wall?
med en träpinne i behållaren, samt

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

16. ett järn som gick från skon och runt om ristvallen och till skon igen. I kvarnögat var en särskild ring, ska-karring, skäkärindin, med, kneppi, knä-penn. Att sömma behållare och sko kallade man; tiöm kuwenni, sömma kvarnen. Att sömma ^{säcken} säcken i ^{behållaren} behållaren kallades ell upi, hålla i.

hålla upp-i

D. Malning.

Fäva borti kuwenni men malnineti, fara till kvarnen med malningen. Mälulassä, malningslasset. Det som skulle malas kallade man för; malnineti, malningen. Ordet mjölkamm brukades när man malde litet, själva malnings-tiden var ju i regel; höst och vår, för på den tiden på året var ju bäst med vatten, men det hände ju att man måste mala

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

17. litet mellan dessa lider detta kallades som
så; ig ska borta mälå istt litä mjöl-
-damb ä a gaid i skarvin a mi, jag
skall bort och mala ett litet mjöldam skarv m.
-m | det har ^{blivit knytt för} gått i skarven åt mig. Mjöl-
säckarna voro för det mesta av kalv-
skinn, och svinskinn, men i övre ändan
vor de fjälappade med något homväd
tyg, av tungarn, detta var för att det
skulle gå bättre att knyta igen
säcken, dessa kallades för; stjinnkuppä
skinnsäckar. De ~~skilda~~ sättet att mala
var; sammannalning åt både folk och
kreatur, vid dåliga år då det blev dåligt
med säd hakade man råghalm och
blandade med råg som man malde
mjöl av, av detta mjöl bakade man
bröd av. När detta maldes måste man

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL, VÄMHUS
Frgl. M 43

18. mata kvarnen för hand, man brukade
då en pinne och gjorde detta med, När
man malde sådant hände det att
det blev så varmt i säcken, att den
tog eld, detta hände också till och med
när den kom hem från kvarnen, så för
att undvika detta måste man slå ur
mjölet när man kom hem i tunnan
och röra om mjölet någon gång tills
det svalnat. Någon gång på 70 talet började
man att, som man kallade det då; ite
skräda, att skräda, inga särskilda anord-
ningar voro för att göra detta, man bara
lättade på översta stenen d. v. s. löparen,
sådan skulle detta skiljas åt; skrädtsäda
skrädet och det som skulle malas; detta
kallades, skrädä, skrädet, man hade då
ett frundimmer med sig som

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHS
Frgl. M 43

19. skulle skilja detta åt, för detta ändamål hade man en avlång fräskäppa med handtag i vardera ändan, båda gavlarna och en längsida hade riktiga uppåtslående brätten, men den andra längsidans brätt var gjord så att den stod snett ut, man höll så i båda handtagen och hade den längsida ifrån sig där brädden stog snett ut, och skakade skäppan upp och ner, då flögo de lätta, skrädsäctä] skrädsädorna över denna brädd och det tyngre som skulle malas stannade kvar i skäppan, denna skäppa kallades för; wuanna. Inget annat mjöl än rågmjöl fans som var siktat, detta kallades för stosiktat ~~mjöl~~ - miölä, stälsiktat mjöl.

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHS
Frgl. M 43

20. När man skulle byta om säckar brukade
man säga; staintj är, mes i byfär um byta om
kuppum, steng^{kvamen} star medan jag byter
om säckar. Uttryck för att säden är
torr så att den går att mala; nog är
isä sädti mälu^{tuor}, nog är den här säden
malto^r, eller, torr så den går att mala.
Da säden sj var riktigt torr så att det
klubbade på vid yttre randen av ^{kvamen} ~~ste-~~
~~varna~~ brukade man säga; ä diegär dega ä
kuwenni, det degar på kvarnen, eller
äkie, ä synäs ä int riktigt tuort ä
vill bara dieg ä, det syns att det sj
är riktigt tort det vill bara dega
på. Man brukade säden i så kallade;
fosstugur, torkstugor. Dessa stugor voro
gjorda av timmer, och mossa mellan stork-
arna, detta för att den skulle bliva

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

21. riktigt tät, torkstugan var försedd med två tak, wämtatsä, ~~varmtak~~, eller innertak. detta var kluvna storkar, som lades med den kluvna sidan ner, på några ^{och som upplura} åsar som gingo längs efter torkstugan, ~~dessa åsar~~ kallades; warmosä | varmåsar, ^{varm-åsa} som kluvna storkarna som tjänstgjorde som tak kallades; kluvur, klyftor. Yttersta taket eller som man kallade det; wuatutatsä vattentaket var gjord av bräder. På inner-taket hade man lera för att det skulle bli tät, sågspån kunde man ej använda för den kunde lätt böja brännan när det blev riktigt varmt, och skulle man bruka sand, så rasade den emellan klyftorna och ner när den blev riktigt torr. Deras storlek var ungefär 5 met lång och 4 met bred.

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

22. Höjden till, [kuppsn], kroppåsen var omkring
3 met, innertaket var så pass högt att
en karl lagomt nog kunde gå rak.
Alla fyra väggar voro frisedda med
lävir, lavar, två vid varje vägg en
inuder, nist lävin, nedersta laven, och
yust lävin, översta laven, utom där
dörren var, där var bara en ovanför
dörren. Den nedersta laven var unge-
fär en meter från marken, den
översta var så pass från varmtaket
att man kunde tömma säcken när
man skulle torka säden. Dessa lavar
voro gjorda av plankor ungefär $2\frac{1}{2}$ tum
tjocka, laven brukade vara 1 met bred
den översta något smalare. Djupet
var ungefär 6 tum på laven, men
när man skulle torka fik man

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

23. sj ha fjöckare lager av säd än som
man man brukade kalla det, uppi griepi,
~~oppå greppet~~ detta betydde, man sträck-
te ut tummen och fingrarna litet
och sen fick sj säden räckta längre
än där handen böjades. Anordningen
att fömma ur säden var medelst en
lucka vid sidan av nedersta laven
där var några spikar islagna så
man kunde haka fast säcken när
man skulle skrapa i säden, i över-
sta laven var det en lucka i sjä-
lva botten på laven, var det så
att det var samma sort i både
övre och undre laven så fönde man
den översta laven först, och sen den
undre sedan. Eldstaden var mur-
ad av bara gråsten, lagda på varandra

grip
"så långt
som fingrar
ne räckte,
då de voro
utspjädade";
bet. 2

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL, VÄMHUS
Frgl. M 43

24. man hade ej något murbruk, den stod
mitt på golvet i forkstugan, eldöppring-
en var åt dörren till, eldstaden såg
ut i fason som en kupa, någon skor-
sten var det ej, röken gick i stället
ut genom några gluggar som voro
i väggarna, en sådan glugg var
det i varje vägg, när man forkade
såd eldade man en gång för dag-
en, om det blåste mycket skå
man eldade öppnade man ej den,
eller de gluggar där det blåste ifrån
när man eldat färdigt och all
röken gått ut stoppade man igen
de gluggar man öppnat, detta för att
behålla värmen inne, denna forkning
pågick för det mesta höst och vår.
Uttryck för att sätta igång kvarnen

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL, VÄMHS
Frgl. M 43

25. var; dra o kweni, dra på kvarnen.

När kvarnen gick långsamt brukade man säga; o so smott go kweni.

Men när kvarnen gick fort brukade man

säga, ur o svarber o gor nu kweni,

hur hon svarvar och går nu kvarnen.

Svarva

Annars fort?

Benämningen på att kvarnen kommit i gång så att den malde bra var; nu

a kweni verdi waarm, nu wörd et

riktigt mjöl, nu har kvarnen blivit ~~rikt~~ varm, nu blir det riktigt mjöl.

Om det var någon särskild benämning på det mjölet som kom först eller

sist är okänt, ej heller är det känt

om det fanns något namn på mjöl

malet på slitna eller nyhuggna stener.

När (kvarnen skär bra) brukade man

säga; nu bait kweni bra, nu

bait

26. biter kvarnen bra, eller älsä; o i wass
kuwenni, ~~hon är wass~~ kvarnen. Något ^{vass a.}
om "hälljärn", eller botemedel mot häll,
är okänd. Något särskilt uttryck för
att kvarnen går somt, är ike känt
utan man sade, nu go kuwenni ^{skär bra}
tuomt, nu går kvarnen somt. När man
malat slut på en sort, och en annan
skulle påfyllas brukade man säga
t. ex. som så; du go bota byt um
nu, du får bort och byta om nu.
Om det fanns någon benämning på när
kvarnen kastade ifrån sig hela korn
är ike känt. Stämm kuwenni, stämma ^{stämman}
kvarnen, detta uttryck brukades när
man ~~stannade~~ kvarnen, och betydde
samma som att slå igen kvarnen.
Det malda mjölet förvarade man

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL, VÄMHUS
Fgl. M 43

27. i Sunnor för det mesta, man begang-
nade också [stammfat] standfat, Mjöl-
Sunnur, mjölsunnor. Kvarnbygget var
organiserat i s.k. delar, när man bygg-
de kvarnen gjorde man dagsverken
sen räknade man ut huru många
dagsverken man gjort på kvarnen
sen fick man sin del efter så många
dagsverken man gjort, en som gjort
mer dagsverken en den andra hade
således större del, skogen eller virket
till kvarnen räknade man ingen-
ting för den fick man ta var som
helst för på den tiden var sj sko-
gen delad. I en skvaltkvarn var
omkring 15 delägers, andelen beräkn-
ades så att om en fick hade 1 del
och en annan hade två delar

del
Om andel
i kvarn-
bygge...

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÅMHUS
Fgl. M 43

28. så fick han två kvarndygn då då den andra som hade 1 del fick ett, om den som hade två kvarndygn kunde mala de han behövde på ett dygn så fick han låna ut kvarnen åt någon annan det andra dygnet.

^{best}
Kvarndygnä, kvarndygn. Här fanns alldrig några Torpare, utan det var endast bönder som hade kvarnlaget. Kvarnstikka, kvarnsticka, hade man fast det var bara 15 delägare, och mindre åkså, denna användes sålunda att, alla delägare hade sitt bomärke på stikan, så var det en som hade hand om nyckeln till kvarnen, han hade åkså hand om stikan, någon särskild namn såsom kvarnfogde hade han ej.

kvarndygn

kvarnsticka
(Chano)

29. När en hade malat sitt kvarndygn
skar han in ett streck i stükan
bredvid hans bomärke, hade han
ett till dygn att mala d. v. s. om han
hade två delar, och en annan fick
mala i hans ställe så skar man in
ett streck till bredvid hans bomärke
då hade han malat sina kvarndygn
sen fick han inte mala något mer
för än han kom i tur nästa gång.
Några räkenkapser födes alldrig, utan
förekommos några reparationer, liksom
att göra nytt tak fick man hålla
träder var och en efter sin del.
Malningen bestämdes i den ordning
så att den som kom först och hade
i ordning att mala fick börja men
sedan höjde man sig för, ~~etter~~

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÅMHUS
Fgl. M 43

30. huru långt det var upptaget och så fick man ta den dagen eller dygnet som var ledigt. När man fick lämna efter säckarna i kvarnen och t. ex. mala nästa dag, kallades detta; ete stjöt upp malnindji, att skjuta opp malningen. Säckarna voro märkta med en sticka, som det var inskuret bomärket i; denna sticka kallades för: marksticka, märksticka, ett sådant bomärke fanns för varje hemman. En del hade äksi sitt bomärke fastsydd i övre kanten på säcken, detta var ju säkrare än märkstickan, det hände ju att denna sticka som bara var fastknytt vid säcken kunde slitas av. När det var fullt med malning så att man måste vänta på sin tur att få

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL, VÄMHUS
Frgl. M 43

marksticka

31. mala kallade man detta för; ädt i
maluttraungt, det är malträngt. Vad man
betalade när man fick mala på
annans kvarn är okänt Den första
fullkvarnen tillkom här omkring år 1866
Någon, [miölnärn] mjölnars fans, inte utan
bonden själv fick mala. Att den som
kom till kvarnen för att mala be-
kade man säga; malukall, malkarl.
Den som hade hand om nyckeln till
kvarnen hade ingen särskild bostad
vid kvarnen, utan nyckeln överlämnades
från den ena till den andra, tills det
var slut på malningen, då den läm-
nades till honom som hade hand
om den. Något kvarnstall fans ej
utan man fick fara hem med sin
häst, eller hade man någon med

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL, VÅMHUS
Fgl. M 43

mal-karl

32. sig som tog tillbaka hästen.
Det har förekommit tro på; fuosskalln,
forskarlen, ja det finnes dom som
påstå sig hava sett tronon stå
på någon sten nedanför kvarnen
i kvarnbäcken, somliga påstodo att
de hade sett kvarntomten ännu inni
kvarnen, och än utanför. Man påstod
att om natten var vattnet kraftigare
än på dagen, så att det gick bättre att
mala på natten. När kvarnen fick något
som var bra ^{och kraftigt} att mala, var sägen att hon
lät som så när hon gick; ruin wuassara
tri, ruin wuassara tri, rågen vassare
tre, men när det var något som var
dåligt så lät hon så; widuwall, widuw-
wall, mälå malldärn, detta betydde
att det var dåligt, malldärn = dålig säd.

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Fgl. M 43

33. Då det var dåligt med vatten och
kvarnen gick sakta, tänkte man sig
att kvarnen sa; ienn o ienn, ienn o
ienn, en och en, detta betydde att
man inte fick släppa på så mycket
säd utan det vore lagom att det kom
ett och ett korn i sänder.

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43

Tillägg till frågelistan.

Quarnar och malning.

Paina, pivan, var alldeles lik dom andra
 kvarnarna på den tiden, men detta namn
 var som ett höknamn, för att det gick
 sämre att mala på den kvarnen än dom
 andra, + se för att det var mindre med
 vatten, eller det var sämre kvarnstenar
 eller något annat fel, man brukade då
 det uttrycket; paina, detta uttryck använde
 man mycket när man skulle någon stans
 där man visste att det inte var, eller gick
 något vidare bra man brukade då säga; skum
-int midt borti noga painu, ska vi inte borti
 i någon pina. Vem som var gamlast utav
 skvalta eller fuotviska har jag sj kunnat
 få reda på. Det finns ingen nu som har
 någon bestämd reda på vem som

25.

2. som gjorde kvarnskenar, men somliga påstå att det var i Venjan, som dom fått dom ifrån. Här har då ingen gjort någon, som någon nu mins. Det kan ju kända att dom gjorde dom i Venjan för där fanns ju gott om stenblock, av röd granit. Kvarn som dom barade ned mjölet från Laven ner i mjölpåsen har man ej hört något annat namn på, om man inte kanske sade; mjölkara, mjölkaran.

ULMA 5438. A. Hinders. 1933
DAL. VÄMHUS
Frgl. M 43